

Nr 23

Laguskottets betänkande i anledning av motioner angående införande i föräldrabalken av stadgande om förbud mot aga.

I motionen 1972:19 av herr Sjöholm (fp) yrkas att riksdagen för sin del antar följande tillägg till 6 kap. 3 § föräldrabalken: "Varje form av aga vare förbjuden."

I motionen 1972:434 av fru Bergander m. fl. (s) yrkas att riksdagen beslutar att i föräldrabalken införa en bestämmelse om förbud mot aga av barn.

Utskottet har inhämtat utlåtanden över motionerna från hovrätten över Skåne och Blekinge, socialstyrelsen och skolöverstyrelsen. På begäran av utskottet har yttranden vidare avgivits av barnavårdsnämnden i Stockholm, Gävle kommuns centrala socialnämnd, sociala centralnämnden i Olofström, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, Centerns kvinnoförbund, Folkpartiets kvinnoförbund, Moderata samlingspartiets kvinnoförbund, Sveriges socialtjänstemannaförbund samt Riksförbundet Hem och skola (RHS).

Gällande rätt

Enligt 6 kap. *föräldrabalken* (FB) står barn i äktenskap under föräldrarnas *vårdnad*. Barn utom äktenskap står enligt huvudregeln under moderns *vårdnad*. *Vårdnaden*, som består till dess barnet fyllt 20 år eller ingått äktenskap, innebär bl. a. skyldighet att sörja för barnets person och att ge det sorgfälligt uppfostran. Utöver tillsyn att barnet erhåller uppehälle och utbildning skall föräldrarna ha *uppsikt* över barnet. Enligt 6 kap. 3 § FB skall föräldrarna sålunda utöva den uppsikt över barnet som är erforderlig med hänsyn till barnets ålder och övriga omständigheter. Sistnämnda stadgande fick sin nuvarande lydelse genom lagändring år 1966.

Om en av föräldrarna gör sig skyldig till grovt missbruk eller grov försummelse vid utövande av *vårdnaden* kan rätten enligt 6 kap. 6 § FB på initiativ bl. a. av barnavårdsnämnd förordna att *vårdnaden* skall tillkomma den andre av föräldrarna. Inträffar sådant fall i fråga om bägge föräldrarna kan *vårdnaden* överflyttas på särskilt förordnad förmyndare.

Försummelse av den i 6 kap. 3 § FB föreskrivna uppsiktsplikten kan också medföra skadeståndsskyldighet för *vårdnadshavaren* gentemot tredje man. Under vissa omständigheter kan försummelsen medföra straffansvar. I detta hänseende kan nämnas bestämmelsen i 23 kap. 6 § brottbalken (BrB) om ansvar för underlåtenhet att hindra brott. Vidare kan den som har *vårdnaden* om barn som inte fyllt 15 år straffas enligt 11 § förordningen (1960:134) om mopeder, när barnet har fört moped och *vårdnadshavaren* underlåtit att göra vad som ankommit på honom

för att hindra förseelsen. Liknande ansvarsbestämmelser finns bl. a. i 33 § jaktstadgan (1938:279) och 3 § förordningen (1959:312) om förbud mot innehav av vissa stiletter m. m.

Enligt 3 kap. 5 § BrB döms den för *misshandel* som tillfogar annan person kroppsskada, sjukdom eller smärta eller försätter honom i vanmakt eller annat sådant tillstånd. I anslutning till motsvarande bestämmelser om misshandel i strafflagen (SL) fanns tidigare i 14 kap. 16 § SL en särbestämmelse om aga. För den händelse någon under utövning av laga rättighet att aga den som stod under hans lydnad tillfogade denne skada som var ringa, skulle han enligt detta lagrum inte fällas till straff för åtgärden. Bestämmelsen upphävdes år 1957 (prop. 170, 1LU 32, rskr 314). Upphävandet motiverades med att bestämmelsen *inte stod i god samklang* med den uppfattning om kroppssagan som uppfostringsmedel vilken hade kommit till uttryck bl. a. i FB. Vidare ansågs bestämmelsen hindra åklagarmyndigheterna från att ingripa även mot uppenbara överträdelser av aganderätten. Missbruk av aganderätten har därefter kunnat beivras, även om endast lindrig misshandel förekommit. I sammanhanget kan också nämnas att misshandel som inte är grov och som *inte förövats på allmän plats* enligt 3 kap. 11 § brottsbalken får åtalas endast efter angivelse av målsägande eller om åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt.

Barnavårdslagen (BvL), som tillkom genom lagstiftning år 1960, innehåller vissa bestämmelser som syftar till att skydda barn mot misshandel och annan olämplig behandling. Enligt 25 § första stycket a) BvL har barnavårdsnämnd att vidta åtgärder bl. a. om någon som inte fyllt 18 år misshandlas i hemmet eller eljest där behandlas på sådant sätt att hans kroppsliga eller själsliga hälsa utsätts för fara. Anledning till ingripande kan enligt förarbetena föreligga förutom vid kroppslig vanvård exempelvis om ett barn, som kanske vårdas med stor ömhet, ändå ständigt är utsatt för livsfara på grund av sinnessjukdom hos modern eller om ett spädbarn vårdas av en moder som lider av tuberkulos i smittsamt skede. Som exempel nämns vidare i förarbetena att den underårige tvingas att utföra arbete som är oförsvärligt hårt med hänsyn till hans ålder eller kroppskrafter eller att han inte får tillräcklig föda och därför är uppenbart undernärld eller att miljön i hemmet präglas av höggradigt bristande hygien. Ingripande anses också kunna ske, om föräldrarna – kanske på grund av sin religiösa uppfattning – underlåter att ge barnet erforderlig medicinsk vård och behandling. Till fall, då barn utsätts för psykisk skada eller fara, räknas sådant fall då föräldrar med påtagliga symptom på psykiska egendomligheter eller på ett sjukligt betingat reaktionssätt fostrar sina barn på ett sätt som innebär ett slags andlig terror och som så småningom ofta resulterar i en personlighetsutveckling hos barnen som inte är önskvärd.

I 93 § första stycket BvL stadgas skyldighet för vissa myndigheter och befattningshavare samt för lärar- och sjukvårdspersonal som inte är i allmän tjänst att ofördröjligen till barnavårdsnämnd anmäla sådant som de i sin verksamhet fått kännedom om av beskaffenhet att föranleda

nämndens ingripande. Underlåtenhet är inte straffbelagd i BvL.

I 93 § andra stycket, vilket stycke tillades genom lagändring år 1966, utsågs att den som får kännedom om att någon, som ej fyllt aderton år, misshandlas i hemmet eller eljest där behandlas på sådant sätt att hans kroppsliga eller själsliga hälsa utsätts för fara bör anmäla detta till barnavårdsnämnd.

Även *skollagen* innehåller bestämmelser till skydd för misshandel och annan kränkande behandling av barn. Enligt 5 kap. 26 § har alla som verkar inom grundskolan att där främja trivsel och arbetsglädje. Elev skall visa aktning och lydnad för lärare och annan skolans personal samt eftersträva ett gott förhållande till övriga elever. Kroppslig bestraffning eller kränkande behandling av elev får ej förekomma. Utformningen av denna bestämmelse, framför allt sista meningen, innebär förbud för alla inom skolan, således även för eleverna sinsemellan, mot varje form av övergrepp eller kränkande behandling.

Motionerna

Motionen 1972:19

I motionen framhålls inledningsvis att opinionen mot barnmisshandel i alla dess former och även när den går under benämningen aga lyckligtvis är stark och i god tillväxt. Inom riksdagen torde numera företrädarna för "den kärleksfulla agan" – aktiva i samband med den nuvarande lagtextens antagande – vara glädjande få till antalet. Tiden torde enligt motionären därför vara mogen för en kraftigare accentuering av samhällets fördömande av övergrepp i form av aga.

Motionären framhåller vidare att den lagändring som vidtogs år 1966 var lagtekniskt förtjänstfull och att den i sak innebär ett förbud mot aga. Motionären menar emellertid att det fordras ett betydande mått av lagklokhed och rättsliga insikter för att kunna utläsa detta förbud. Enligt motionären har det också visat sig att åtskilliga människor saknar kännedom om att lagen numera förbjuder utövandet av aga. Motionären anser därför att lagtexten bör innehålla ett klart uttalande att aga är förbjuden.

Motionen 1972:434

I motionen anförs inledningsvis att allmänheten med jämna mellanrum upprörs av stora rubriker i massmedia om upptäckta fall av barnmisshandel. Men sannolikt är det en obetydlig del av alla fall som blir kända och en ännu mindre del som blir anmälda. En SIFO-undersökning, gjord i september 1971, visar att tre procent av de tillfrågade kände personligen till någon familj i omgivningen eller bekantskapskretsen, där det någon gång förekommit barnmisshandel under de senaste tolv månaderna. Bakom dessa tre procent döljer sig enligt motionärerna tusentals barns lidanden.

Motionärerna framhåller därefter bl. a. att den bästa vägen att komma till rätta med barnmisshandelsproblemet måste vara upplysning och undervisning i konsten att uppfostra barn utan att använda våld. Lagen förbjuder emellertid inte alla former av kroppslig bestraffning. Motionärerna hänvisar till socialstyrelsens råd och anvisningar där det uttalas att "obetydliga kroppsliga tillrättavisningar inte kan anses som misshandel". Motionärerna anser att det måste vara ytterst svårt att bedöma var gränsen går mellan aga, som kan föranleda straff, och handgripliga tillrättavisningar, som är tillåtna. Ett klart och otvetydigt förbud mot aga borde därför enligt motionärernas uppfattning vara inskrivet i föräldrabalken.

Avslutningsvis framhåller motionärerna att en klar och entydig bestämmelse om förbud mot aga av barn skulle kunna utgöra grunden för en brett upplagd informationsverksamhet och ökad föräldrapplysning. Av den tidigare återopade SIFO-undersökningen framgår nämligen att kunskaperna om vad lagen säger om aga är bristfälliga. 61 procent vet att lagstiftningen förbjuder aga. 19 procent tror att det inte finns någon sådan lag och 10 procent har inte kunnat besvara frågan. 11 procent tror att lagen tillåter aga av barn.

Frågans tidigare behandling

Vid tillkomsten av *lagen (1920:407) om barn i äktenskap* utgick man från att rätten och plikten att uppfostra barnet ofrånkomligt måste medföra befogenhet att vid behov tillgripa kroppslig aga. I 4 § stadgades sålunda att om det för barnets uppfostran var nödigt ägde föräldrarna tukta barnet på sätt med hänsyn till barnets ålder och övriga omständigheter fick anses lämpligt.

Sedan dess har den allmänna uppfattningen alltmer bestämt tagit avstånd från denna metod att tillrättavisa barn. I den år 1949 antagna *föräldrabalken* fick motsvarande stadgande i 6 kap. 3 § FB följande lydelse: Föräldrarna har uppsikt över barnet samt äger för barnets tillrättavisande använda de uppfostringsmedel som med hänsyn till dess ålder och övriga omständigheter får anses lämpliga.

I förarbetena till FB (prop. 1949:93) förekommer uttalanden som anger lagstiftarens inställning till kroppsagan som uppfostringsmedel. Vid remissen till lagrådet gav föredragande departementschefen sålunda uttryck åt den principiella uppfattningen att kroppsaga borde undvikas. Departementschefen fann emellertid att man inte kunde bortse från att kroppsaga fortfarande förekom i inte oväsentlig omfattning. Många ansåg också att aga knappast kunde undvaras vid en rätt fostran av barnet. F. ö. tillgreps kroppsaga vid något enstaka tillfälle och i lindrig form även av föräldrar som i princip hyste den uppfattningen att andra korrektionsmedel var att föredra. Departementschefen ansåg det därför inte möjligt att helt och hållet rycka undan den rättsliga grundvalen för en av

föräldrarna utövad kroppssaga samt likställa sådan aga med rättsstridig misshandel. Första lagutskottet, vars utlåtande (1LU 1949:34) godkändes av riksdagen, ansåg syftet med utbytet av ordet tukta mot tillrättavisa vara att utmärka att mera kraftiga former av kroppssaga om möjligt borde undvikas.

Under senare delen av 1950-talet började allmänt uppmärksammas att små barn inte så sällan utsätts för så pass svår kroppslig misshandel att den kan leda till bestående skador eller i värsta fall till döden. Detta förhållande ledde, såsom ovan redovisats, till att år 1957 den då alltjämt kvarstående straffrihetsgrunden i 14 kap. 16 § strafflagen vid aga, som medfört ringa skada, upphävdes.

Uppdagade fall av barnmisshandel föranledde motionsyrkanden vid 1965 års riksdag. I utlåtande (ABU 1965:26) över motionerna yttrade allmänna beredningsutskottet att en undersökning med anlitan av bl. a. medicinsk, psykologisk och sociologisk expertis borde granska de fall av barnmisshandel, som är kända. De psykologiska faktorernas och miljöfaktorernas roll i detta sammanhang borde utredas för att ge fastare underlag för praktiska åtgärder av olika slag. Utskottet berörde även möjligheten av ett utökat sekretesskydd för dem som anmäler misstanke om barnmisshandel, erinrade om att frågan om en allmän anmälningsplikt i likhet med den som finns i Danmark hade studerats inom justitiedepartementet och ansåg att även frågan om en omprövning av rätten att aga skulle kunna komma att aktualiseras av den förordade undersökningen. Utskottet hemställde att riksdagen i anledning av motionerna i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle anhålla om en undersökning beträffande barnmisshandel. Riksdagen biföll utskottets hemställan (rskr 206).

I proposition till 1966 års riksdag (1966:96) framlades förslag dels till ändring i 6 kap. 3 § FB av innebörd att för barnets tillrättavisande ej fick användas andra uppfostringsmedel än sådana som var lämpliga med hänsyn till barnets ålder och övriga omständigheter, dels till komplettering av 93 § BvL med en rekommendation att den som får kännedom om barnmisshandel bör anmäla detta till barnavårdsnämnden. Syftet med att i 6 kap. 3 § FB införa ett uttryckligt förbud mot att använda olämpliga uppfostringsmedel var att ge ett tydligare uttryck för lagstiftarens restriktiva inställning till kroppssagan som uppfostringsmedel.

Till grund för propositionen låg en *departementspromemoria* (stencil Ju 1966:1). I promemorian behandlades även frågan om att införa agaförbud. Under hänvisning till förarbetena till FB anfördes i promemorian att ett sådant förbud skulle innebära att varje handgriplig tillrättavisning, även av mycket lindrig art, likställdes med rättsstridig misshandel. Enligt promemorian torde vidare gälla att det sannolikt förekom att kroppssaga i lindrig form någon gång tillgreps även av föräldrar som i princip ansåg att andra korrekionsmedel var att föredra. En lagstiftning av antytt innehåll fick således antas sakna tillräckligt stöd i det allmänna rättsmedvetandet och ej komma att åtlydas. Man var därför enligt promemorian hänvisad till andra lösningar, när det gällde att lagstiftningsvägen söka komma till rätta med de aktuella missförhållandena.

Departementspromemorian remissbehandlades. Av remissinstanserna ansåg *medicinalstyrelsen* att det var naturligt och riktigt att helt förbjuda aga. Denna betecknades som förkastlig från medicinska och barnpsykologiska synpunkter. Enligt styrelsen torde det emellertid tyvärr förhålla sig så att ett dylikt stadgande skulle sakna stöd i det allmänna rättsmedvetandet och inte komma att åttlydas. I samma riktning uttalade sig *Sveriges husmodersföreningars riksförbund*. Även *Stadsförbundet* delade bedömningen i promemorian av allmänhetens inställning till frågan om ett förbud mot kroppsaga. Förbundet konstaterade också att kännedom saknades om det komplex av orsaker som bestämde allmänhetens attityd härvidlag. Därigenom begränsades möjligheterna att påverka den allmänna opinionen. *Högerpartiets kvinnoförbund* trodde inte att man uppnådde syftet att förebygga barnmisshandel genom att i lagen inskriva förbud mot aga. *Folkpartiets kvinnoförbund* hävdade att det över huvud taget borde vara förbjudet att slå barn. Enligt förbundets mening borde lagstiftningen utformas så att den kunde påverka det allmänna rättsmedvetandet och inte låta sig ledas av en förlegad opinion, för vilken stryk var ett godtagbart uppfostringsmedel. Liknande tankegångar kom till uttryck i yttrandet från *hovrätten över Skåne och Blekinge*. Hovrätten anförde att man inte borde bortse från att de påvisade fallen av grov barnmisshandel inte kunde vara någon isolerad företeelse. Omständigheterna talade enligt hovrättens mening för att man här hade att göra med en utbredd ovana hos grupper av befolkningen att gripa till våld mot barn. Att sådana övergrepp ofta var förenade med spritmissbruk, asocialt levnadssätt och torftiga hemförhållanden gjorde saken bara än mer allvarlig. Enligt hovrätten kunde man utgå från att barnmisshandeln hade utbredda skadeverkningar och att man däri hade att söka en källa till människors misslyckanden senare i livet. Hovrätten fann att den i promemorian föreslagna omformuleringen av 6 kap. 3 § FB visserligen innebar någon förbättring genom att betona att olämpliga uppfostringsmedel är otillåtna. Den grundsyn på uppfostringsproblemet som paragrafen förutsatte, nämligen att kroppsaga godtogs som uppfostringsmedel, betecknade hovrätten emellertid som otidsenlig. I stället borde enligt hovrättens mening i lagrummet utsägas att föräldrarna städse skulle iaktta barnets bästa samt ge det trygghet och ett gott föredöme.

I propositionen uttalade *departementschefen* att de fall av barnmisshandel som avslöjats med rätta hade upprört allmänheten och åter riktat uppmärksamheten på samhällets möjligheter att ingripa till skydd för barnen. Departementschefen hänvisade till att *medicinalstyrelsen* efter framställning av 1965 års riksdag fått i uppdrag att undersöka kända fall av barnmisshandel. Departementschefen förklarade vidare att han för egen del anslöt sig till den uppfattning som allmänt kommit till uttryck i remissyttrandena att våld i alla former mot barnets person är olämpligt. Beträffande frågan om förbud mot aga anförde departementschefen bl. a. följande.

Med hänsyn till de förpliktelser som vilar på vårdnadshavaren kan inte bortses från att vissa konfliktsituationer kan uppkomma även i

det mest harmoniska familjeförhållande. Föräldrarna kan bli tvungna att övervinna ett visst motstånd från barnets sida när det gäller att se till att barnet inte skadar sig självt eller andra eller till äventyrs begår brott. Även i övrigt kan barnets beteende inte alltid påverkas i önskvärd riktning utan någon form av kroppslig tillrättavisning. Med hänsyn till det straff- och skadeståndsansvar som kan drabba inte bara barnen utan även vårdnadshavare, om uppsiktsplikten försummas, bör enligt min mening inte varje form av kroppslig tillrättavisning vara förbjuden i lag.

Fastän jag ansluter mig till uppfattningen att kroppsaga är ett olämpligt uppfostringsmedel, är jag alltså inte beredd att förorda en sådan ändring av 6 kap. 3 § FB att kroppsaga förbjuds. Den restriktiva inställning till kroppsagan som uppfostringsmedel som jag tidigare gett uttryck för torde emellertid böra komma till tydligare uttryck i lagtexten. Det bör ske genom att 6 kap. 3 § FB omformuleras i den riktning som föreslås i promemorian. Lagrummet bör sålunda till en början liksom f. n. ange, att föräldrarna har uppsikt över barnet. Därefter bör i huvudsaklig överensstämmelse med promemorieförslaget utsägas, att för barnets tillrättavisande inte får användas andra uppfostringsmedel än sådana som är lämpliga med hänsyn till barnets ålder och övriga omständigheter.

I anledning av proposition väcktes motioner med yrkanden om dels förbud mot aga (II:889), dels en sådan omformulering av stadgandet som nära anslöt sig till det förslag hovrätten över Skåne och Blekinge framlagt under remissbehandlingen av departementspromemorian (I:722 och II:887). I samband med behandlingen av propositionen och motionerna behandlade första lagutskottet även en vid riksdagens början väckt motion om agaförbud för föräldrar (II:78).

I sitt av riksdagen godkända, enhälliga utlåtande (1LU 1966:32) anförde *första lagutskottet* bl. a. följande.

Frågan om samhällets möjligheter att ingripa till skydd för barnen har aktualiserats genom att flera fall av upprörande barnmisshandel avslöjats på senare tid. De barn som utsatts för misshandel har oftast varit i späd ålder och alltså saknat möjlighet att meddela sig med andra än sina närmaste. Självfallet är det mycket svårt att förhindra denna art av brottslighet eftersom den vanligtvis försiggår i hemmen och då är dold för insyn. Brotten torde på grund därav vanligen inte upptäckas förrän barnet avlidit eller åsamkats sådana skador att läkare anlitas. Det framstår enligt utskottet som angeläget att man från samhällets sida snarast vidtager åtgärder för att söka komma till rätta med missförhållandena. Utskottet förutsätter att det uppdrag som lämnats till medicinalstyrelsen, att genom en undersökning skapa ett fast underlag för praktiska åtgärder på området, utföres utan dröjsmål. Utskottet vill vidare understryka att barnmisshandel i viss utsträckning torde kunna förebyggas genom upplysningsverksamhet och åtgärder av olika slag från barnavårdsnämnder och andra samhällsorgan. Det är därför med tillfredsställelse som utskottet konstaterar att socialstyrelsen har sin uppmärksamhet speciellt riktad på dessa frågor. Vad utskottet nu har att ta ställning till är emellertid hur lagstiftaren kan bidra till problemets lösning. Utskottet delar den uppfattning som framförts i ärendet att frågan om tillåtligheten av kroppsaga härvid bör särskilt uppmärksammas. Det är visserligen såsom departementschefen uttalat osäkert om ändrad lagstiftning får omedelbar praktisk betydelse då det gäller att minska antalet fall av barnmisshandel, men på längre sikt måste dock värdet därav vara stort.

Utskottet vill ge uttryck för en annan uppfattning om kroppsgagens rättssnllghet än den hittillsvarande. Det framstår nämligen såsom otillfredsställande att t. ex. sådan misshandel, som i och för sig skulle bedömas som rättsstridig, på grund av aganderätten kan anses tillätlig om den utövas av vårdnadshavare mot barn. Utskottet anser därför i överensstämmelse med vad som anförts i motionerna I:722 och II:887 att inga andra stadganden än brottsbalkens skall äga tillämpning vid bedömande av om kroppsgaga skall anses rättssnllg. Detta ställningstagande överensstämmer också med den inställning mot barnmisshandel som uppstår propositionen. Varken den i propositionen eller i nyssnämnda motioner föreslagna lydelsen av 6 kap. 3 § föräldrabalken har emellertid det innehåll som bestämmelsen enligt utskottets mening bör ha. Stadgandet bör nämligen utformas så att den straffrihetsgrund som aganderätten nu kan innebära helt utmönstras. Lagrummet bör sålunda endast behandla föräldrarnas uppsiktsskyldighet och härom, i enlighet med vad som för närvarande gäller, lämpligen utsäga att föräldrarna skall utöva den uppsikt över barnet som är erforderlig med hänsyn till barnets ålder och övriga omständigheter. Vad nu sagt innebär självfallet inte att uppfostringsmedel får anses lämpliga bara av den anledningen att de är rättssnllga enligt brottsbalkens regler. Att, såsom i motionerna II:78 och II:889 föreslås, även obetydliga tillrättavisningar genom lagstiftning skulle förklarar rättsstridiga, torde emellertid ej böra ifrågakomma.

I utskottets hemställan föreslogs den lydelse som stadgandet nu har. Den föreslagna ändringen av 93 § BvL tillstyrktes av utskottet.

Som anfördes vid den därpå följande lagrådsgranskningen av den av riksdagen antagna lydelsen av 6 kap. 3 § FB (NJA II 1966 s. 618) är det därefter något oklart, vilka kroppsliga tillrättavisningar som kan anses tillåtna. Man torde dock få utgå från att vissa helt svaga fysiska ingrepp alltjämt är tillåtna om de behövs för att vårdnadshavarna skall kunna utöva sin uppsikt över barnet. I den mån de går ut på att hindra barn från att utöva skadegörelse eller att själv råka illa ut måste de vara att anse som tillåtna och kanske t. o. m. nödvändiga. Vårdnadshavaren är ju skyldig att ingripa. I den mån avsikten är att genom fysiskt ingrepp utöva bestraffning torde däremot ingreppet, i vart fall om det är mer betydande, ej vara tillåtet.

Socialstyrelsens utredning om barnmisshandel

I anledning av den ovan redovisade av riksdagen år 1965 gjorda hemställan om undersökning beträffande barnmisshandel uppdrog Kungl. Maj:t samma år åt dåvarande medicinalstyrelsen att ombesörja undersökningen. Socialstyrelsen redovisade utredningsresultatet år 1969.

Utredningen konstaterar inledningsvis bl. a. det synnerligen häpnadsväckande att ett problem av den storleksordning som svår misshandel av späda och små barn utgör inte uppmärksammades förrän i slutet på 1950-talet. Det finns enligt utredningen ingen anledning att tro att sådan misshandel inte skulle ha förekommit dessförinnan. Betecknande är också att av de 119 fall av barnmisshandel, som utredningen redovisar för åren 1957-1966, cirka två tredjedelar belöper sig på åren 1963-1966.

Undersökningen visar att misshandeln i 15 fall lett till döden och i 15

fall förorsakat barnet bestående men. Mer än hälften av barnen hade ett flertal skador. Drygt 25 procent av dem hade skullskada, som vanligen var svår. Av de i undersökningen ingående barnen har 35 varit yngre än 1 år gamla, 40 har varit i åldern 1–3 år, 21 i åldern 3–7 år och 23 över 7 års ålder. Undersökningen bestyrker att synnerligen allvarliga och upprörande fall av barnmisshandel förekommer. Utredningen understryker att misshandel av späda och små barn är särskilt allvarlig därför att effekten av misshandeln i dessa fall kan bli svår.

Utredningen har även försökt klarlägga vilka grupper av föräldrar som misshandlar barn. I utredningens sammanfattning (s. 43) framhålls – efter ett påpekande av det förut kända förhållandet att asociala, alkoholiserade och vanemässigt kriminella personer kunnat vanvårda och misshandla barn och att sinnessjuka såsom ett utslag av sjukdomen kunnat misshandla och döda barn – att det nya, till en början för envar otroliga och för vanlig föräldraroll ohyggligt anstötliga är att det uppdagats att en grupp skenbart friska föräldrar och vårdare visat sig vara svåra barnmisshandlare. Sammanhängande med vissa brister i personligheten har gärningsmännen uppträtt som grymma, höggradigt brutala och återfallande barnmisshandlare ("the battering parent syndrome").

Utredningen har också närmare studerat den sociala bakgrunden till barnmisshandel. Man har då bl. a. funnit att majoriteten av gärningsmännen har varit fäder eller mödrar till de misshandlade barnen. Antalet män som sammanbott med modern eller som varit tillfälliga förbindelser till henne är visserligen högt men inte så påfallande som kunnat förväntas med hänsyn till vad som framförts i olika diskussioner om barnmisshandelns bakgrund. Av undersökningen framgår också att det ofta framförda antagandet att unga människor i särskilt hög grad skulle misshandla småbarn synes felaktigt. Förhållandevis många av de familjer i vilka barn misshandlats tillhör socialgrupperna I och II. Många familjegrupper har tidigare varit kända inom barnavårdsnämnderna och förhållandevis många har också erhållit socialbidrag. Antalet i de olika familjegrupperna ingående vuxna personer som har registrerats på nykterhetsnämnderna eller som förekommer i kriminalregister är mycket högt.

För att motverka och förebygga barnmisshandel föreslås i utredningen en rad åtgärder av praktisk art såsom information till allmänheten och förebyggande åtgärder hos barnavårdscentralerna.

I fråga om vårdnadshavares rätt att aga barn, en fråga som utredningen även haft direktiv att överväga, framhåller utredningen att det efter 1966 års ändring i 6 kap. 3 § FB icke kan anses bestå någon aganderätt i vedertagen mening, om man med aga menar en handling som normalt är att betrakta som misshandel eller olaga tvång men som är rättsenlig då den företages i uppfostringssyfte mot de egna barnen. Utredningen anser därför att man icke lagstiftningsvägen kan komma längre när det gäller att förbjuda aga.

Utredningen konstaterar emellertid att det är realistiskt att tänka sig att ordet "aga" kommer att finnas kvar i gängse språkbruk åtskillig tid framöver. Härmed avser utredningen då en kroppslig bestraffning utdelad

i omedelbar anslutning till att vårdnadshavare får vetskap om en av barnet begången förseelse. Svårighet föreligger enligt utredningen att ange vilka handlingar som är straffria och vilka som inte är det. Utredningen påpekar att en förälder som utdelar kroppslig bestraffning mot sina barn alltid riskerar att göra sig skyldig till en straffbar gärning. Det kan enligt utredningen observeras att kroppsliga bestraffningar av egna barn i småbarnsåldern synes ingå i ett svenskt normalbeteende. Utredningen hänvisar därvid till att man i en vetenskaplig undersökning funnit att i de undersökta familjerna 85 procent av gossarna och 70 procent av flickorna bestraffades kroppsligt av modern en eller flera gånger i veckan vid en ålder av ett och ett halvt år. Motsvarande siffror för fäderna var 50 respektive 35 procent. Utredningen påpekar dock att i de flesta fallen det sannolikt varit fråga om mycket lindrig bestraffning i form av "dask på stjärten" eller "smäll på fingrarna". Denna bestraffning motsvarar enligt utredningen i gängse språkbruk närmast "kroppslig tillrättavisning" och den torde framför allt användas, när barnet ännu inte är mottagligt för verbala tillrättavisningar. Även om tillrättavisningar av denna typ normalt inte är att betrakta som misshandel, vill utredningen ändå betona olämpligheten av att använda sig av sådana. Samhällets strävan bör enligt utredningen vara att söka förmå vårdnadshavarna att inte använda några som helst kroppsliga övergrepp i uppfostringsarbetet.

Socialstyrelsens råd och anvisningar

Med utgångspunkt från den ovan redovisade utredningen och JO:s uttalanden 1969 har socialstyrelsen i juni 1970 utgivit råd och anvisningar om "Åtgärder mot misshandel av barn".

I fråga om kroppsliga tillrättavisningar av barn sägs häri att obetydliga sådana inte kan anses som misshandel. Socialstyrelsen hänvisar till utredningens uttalande att - även om sådana tillrättavisningar inte är straffbara - det ändå är olämpligt att använda sig av sådana. I anvisningarna anges att befattningshavare inom den medicinska, psykiska och sociala barnvården därför bör i de enskilda fallen informera barnens vårdare om olämpligheten av kroppsliga tillrättavisningar. Socialstyrelsen framhåller att det inte bara är kroppslig misshandel utan även de psykiska skadeverkningar som föräldrar eller andra vårdare kan vålla barn som måste uppmärksammas. Det förekommer nämligen fall där barnen på ett tidigt stadium genom olämpliga uppfostringsmetoder så "vingklippts" att deras psykiska livsduglighet successivt undergrävs. Observeras bör också att barn, som lever i en miljö som präglas av psykisk sjukdom eller defekt hos endera eller båda föräldrarna, är särskilt utsatta för riskerna att ta skada i denna miljö och påverkas. När sådana fall upptäcks bör de enligt anvisningarna remitteras till den psykiska barna- och ungdomsvården.

Anvisningarna innehåller i övrigt förebyggande åtgärder i samband med mödrahälsovård, verksamheten vid barnvårdscentraler och barnavårdsmännens verksamhet. Vidare lämnas råd hur barnavårdsnämnderna

bör förfara vid anmälningar från myndigheter och allmänheten. I sistnämnda hänseende påpekas att det förhållandet, att nämnden inte kan utlova anonymitetsskydd för anmälare gentemot den anmälan avser, gör att anmälan stundom är anonym. Om en anonym anmälan inkommer till barnavårdsnämnden bör den enligt anvisningarna vinna samma beaktande som om anmälaren framträtt med sitt namn. Vidare lämnas anvisningar för barnavårdsnämndernas åtgärder, dess uppföljning av ärendena, polis-anmälan, utbildning av olika personalgrupper samt information till allmänheten.

Pågående utredningar

I Kungl. brev den 2 april 1971 uppdrog Kungl. Maj:t åt socialstyrelsen att i samarbete med Allmänna Barnhuset undersöka *dels* i vilken omfattning anmälningar till barnavårdsnämnderna om konstaterad eller misstänkt misshandel eller annan skadlig behandling av barn förekommer och vilka åtgärder dessa leder till, *dels* hur socialstyrelsens anvisningar om åtgärder mot skadlig behandling av barn i övrig tillämpas. Vid uppdragets utförande skall särskild vikt fästas vid att söka utröna den sociala bakgrunden till misshandeln, vilka resurser för förebyggande insatser som disponeras och i vilken utsträckning dessa kommer till användning. Sedan undersökningen slutförts skall den redovisas till Kungl. Maj:t.

Inom socialstyrelsen arbetar vidare en särskild arbetsgrupp (BAMU) med uppgift att skaffa sig en mera allmän överblick över hithörande problem. Bl. a. undersöks lämpligheten av att lägga upp ett centralt register till vilket barnavårdsnämnderna skall rapportera alla fall av skadlig behandling av barn. Enligt vad utskottet erfarit beräknas arbetsgruppen komma att lägga fram resultatet av sina undersökningar inom den närmaste tiden.

Anonymitetsskydd vid anmälan om barnmisshandel

En under senare år behandlad fråga i riksdagen har varit frågan om förstärkt anonymitetsskydd vid anmälan om barnmisshandel.

I anledning av en i sådant syfte väckt motion till *1971 års riksdag* anförde konstitutionsutskottet i sitt av riksdagen godkända betänkande KU 1971:61 följande.

Under de senaste åren har uppmärksamheten alltmera riktats på det problem som barnmisshandeln utgör. Enighet råder om att åtgärder måste övervägas i skilda avscenden i syfte att bereda barnen ökat skydd mot övergrepp från föräldrar och andra vårdare. Förevarande motion tar upp ett av problemen i detta sammanhang, nämligen frågan om sekretesskydd för den som gör anmälan till barnavårdsnämnd om barnmisshandel eller eljest lämnar upplysningar i sådant ärende.

Gällande bestämmelser i sekretesslagen ger barnavårdsnämnd möjlighet att vägra part att ta del av handling som visar vem som gjort anmälan eller eljest lämnat upplysningar i ärende rörande barnavård eller ungdomsvård. Härför krävs dock att det föreligger grundad anledning att

anta att den anmälde skall missbruka kännedom om anmälaren eller den som lämnat upplysningar till skada för denne eller annan person. Det finns således inte någon ovillkorlig rätt för anmälare eller upplysningsskivare till sekretesskydd. Som JO påpekat i ett år 1970 avgjort ärende har barnavårdsnämnden inte heller rätt att utan föregående prövning av sekretessfrågan lämna ut namnet på sådan person. JO framhöll därvid att denna prövning skall ske oberoende av om vederbörande särskilt påkallat sekretesskydd eller inte.

Den reglering av sekretessfrågan som föreligger genom de nuvarande bestämmelserna i sekretesslagen grundar sig på en avvägning mellan två intressen. Ett effektivt förverkligande av samhällets barnavård förutsätter att enskilda utan risk för skada skall kunna lämna upplysningar som behövs som underlag för beslut om omhändertagande. Å andra sidan är principen om parts rätt till insyn i allt material som kan ha betydelse i hans ärende utomordentligt väsentlig ur rättssäkerhetssynpunkt. Olika meningar kan givetvis råda om den avvägning som i detta fall gjorts mellan de båda berörda intressena är den bästa.

Hela den svenska sekretesslagstiftningen är för närvarande föremål för översyn genom den 1969 tillkallade offentlighets- och sekretesslagstiftningskommittén. Denna kommitté har också efter direktivens meddelande fått särskilt uppdrag att överväga frågan om anmälares anonymitetskydd. Den av motionärerna aktualiserade frågan är sålunda redan föremål för särskilt övervägande inom ramen för den pågående prövningen av de allmänna principerna på sekretessområdet. Utskottet är inte berett att tillstyrka att frågan utbryts ur detta sammanhang, som enligt utskottets mening ger garantier för att den får den allsidiga prövning dess vikt påkallar. Med hänsyn härtill bör den förevarande motionen inte föranleda någon åtgärd från riksdagens sida.

Även vid *innevarande års riksdag* har konstitutionsutskottet haft att i anledning av en motion yttra sig i frågan. Konstitutionsutskottet uttalade därvid i sitt betänkande KU 1972:15 att utskottet i likhet med motionärerna ansåg det angeläget att frågan om anmälares sekretesskydd upptogs till övervägande så skyndsamt som omständigheterna medgav. I den mån så erfordrades och kunde ske borde enligt utskottets mening till undvikande av onödigt tidsutdräkt vidtas särskilda åtgärder för frågans beredande. Utskottet ansåg sig kunna förutsätta att detta skulle komma att iaktas utan att något initiativ från riksdagens sida skulle behöva tagas. Betänkandet godkändes av riksdagen.

Remissvaren

Barnavårdsnämnden i Stockholm, Gävle kommuns centrala socialnämnd, sociala centralnämnden i Olofström, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, Folkpartiets kvinnoförbund, Centerns kvinnoförbund och Sveriges socialtjänstemannaförbund tillstyrker motionsyrkandena att i föräldrabalken införs ett förbud mot aga. *Socialstyrelsen* avstyrker införandet av ett straffsanktionerat agaförbud i föräldrabalken. Däremot har styrelsen inget att erinra mot att i föräldrabalken införs en rekommendation att aga inte skall förekomma. Även *hovrätten över Skåne och Blekinge* avvisar tanken på införandet av ett särskilt straffsanktionerat agaförbud. Hovrätten utesluter däremot inte möjlighe-

ten av införandet av ett inte straffsanktionerat förbud i opinionspåverkande syfte. För den händelse en lagändring skulle anses behövligen anser hovrätten dock att denna bör ta fasta på de positiva krav som bör ställas på vårdnaden av barn. Hovrätten föreslår därför att i sådant fall till 6 kap. 3 § FB fogas som en andra punkt en bestämmelse av innehåll att föräldrarna städse skall iakttaga barnets bästa, giva det trygghet och ett gott föredöme. *Skolöverstyrelsen* hänvisar till att skollagen redan förbjuder aga. Styrelsen ifrågasätter dock om det föreligger praktiska möjligheter att generellt tillämpa skolans regelsystem i familjen, i varje fall så rigoröst och obegränsat som angivits i motionerna. Motionerna avstyrks av *Moderata samlingspartiets kvinnoförbund* och *Riksförbundet Hem och skola* (RHS), vilka anser att andra åtgärder än den föreslagna lagändringen behövs för att förebygga barnmisshandel.

Hovrätten över Skåne och Blekinge hänvisar inledningsvis till sitt ovan redovisade (s. 6) remissyttrande år 1966 och förklarar sig vidhålla den i yttrandet uttryckta uppfattningen om nödvändigheten av att bestämt avvisa alla former av våld mot barn. Hovrätten anknyter även till socialstyrelsens utredning år 1969 och konstaterar att det måste, såvitt hovrätten kan förstå, antas att antalet barn som utsätts för misshandel av föräldrar och vårdare är många gånger större än de fall som blir kända genom sjukhus, polis och barnavårdsmyndigheter. Hovrätten delar utredningens mening att man inte lagstiftningsvägen kan komma längre när det gäller att förbjuda aga. Något utvidgande stadgande som till misshandel eller rättsstridigt tvång hänför gärningar begångna av vårdnadshavare, trots att de icke är straffbara när de begås av annan, bör enligt hovrättens mening icke införas. Något behov därav finns alls inte. Vad som hindrar samhällsinsrippingarna mot barnmisshandel är enligt hovrättens mening icke att straffbestämmelserna skulle vara för snävt avfattade utan i stället svårigheterna att få kännedom om och föra bevisning om barnmisshandel.

Hovrätten konstaterar att motionärernas syfte dock inte torde vara en utvidgning av straffbestämmelsen utan att det är den opinionspåverkande effekten av lagstadgandet som eftersträvas. Även om man enligt hovrätten brukar vara ytterst försiktig med att i form av lag ge uttryck åt regler som icke har någon praktisk, handlingsbestämmande innebörd, utan enbart innehåller värderingar, avsedda att påverka den allmänna uppfattningen, kan det väl icke anses uteslutet att använda lagstiftningsformen på det sättet. När det gäller barnmisshandel får man räkna med att den kvardröjande föreställningen att aga är ett accepterat och såsom riktigt uppfattat beteende från föräldrars sida har betydelse både som motivation till misshandel och som ett underlag för efterföljande bortförklaringar av överilade handlingar. Effekten av ett lagstadgande i ämnet bör enligt hovrätten inte överskattas. Som ett led i en välmotiverad och riktigt syftande opinionspåverkan kan det dock heller inte avvisas. Hovrätten påpekar vidare att vad som föreslås i motionerna är alltför begränsat. Det tar endast sikte på fysiskt våld men beaktar inte de problem som sammanhänger med psykiska övergrepp mot barn. Vill man i lag införa

ett vägledande stadgande, som inte avser praktiska eller tekniska handlingsregler till efterföljd för domstolar eller myndigheter utan att genom däri uttryckta värderingar påverka den allmänna uppfattningen, torde det enligt hovrättens uppfattning vara självfallet att detta icke skall ta sikte enbart på fysiskt våld mot barn utan även beakta de psykiska problemen. Vad det mera allmänt sett gäller att påverka är det uppfostringsklimat som råder i landet. Hovrätten anser att det gäller att motarbeta den barnfientlighet som gör sig bred i olika sammanhang. Det gäller att avveckla den föräldrade inställning som ser förhållandet mellan föräldrar och barn som en konflikt och som ser uppfostrans syfte vara att bringa barn till lydighet och underkastelse. Ett stadgande med den av motionärerna eftersträfvade innebörden bör därför enligt hovrättens mening icke ha endast en negativ innebörd utan ta fasta på de positiva krav som bör ställas på vården om barn och uppfostran av barn. För den händelse någon lagändring skulle anses behövas bör denna enligt hovrättens mening ha den innebörd som hovrätten föreslog redan 1966, nämligen att "föräldrarna städse skall iaktta barnets bästa, ge det trygghet och ett gott föredöme". Såvitt hovrätten kan finna motsvarar detta förslag bättre motionärernas syfte än enbart ett förbud mot aga.

Socialstyrelsen kan inte tillstyrka införandet av ett straffsanktionerat agaförbud i föräldrabalken. Att vid sidan av brottsbeskrivning och straffbestämmelse i brottsbalken ha ett särskilt straffsanktionerat förbud i föräldrabalken, som innebär att varje övergrepp hur obetydligt detta än är skall kunna åtalas och straffbeläggas, synes styrelsen från flera synpunkter inte lämpligt. Det kan bl. a. inte anses vara någon mening med ett straffsanktionerat förbud som det helt saknas möjligheter att övervaka huruvida det överträds. Styrelsen anser att människor skulle i stor utsträckning komma att överträda ett förbud att använda lindriga, fysiska övergrepp mot barn. Att inte kunna låta bli att använda otillåtna uppfostringsmedel måste hos många ge upphov till starka skuld känslor. En sådan utveckling anser styrelsen olycklig. Eftersom det emellertid är i hög grad angeläget att aga motarbetas från samhällets sida och att föräldrar får klart för sig det olämpliga i att använda sådana uppfostringsmetoder, skulle det dock enligt styrelsen kunna diskuteras att införa en bestämmelse i föräldrabalken i form av en rekommendation till föräldrar att ej använda aga i uppfostrande syfte. Ett sådant tillägg i föräldrabalken skulle kunna bidra till att sprida uppfattningen att fysiskt våld är ett olämpligt uppfostringsmedel. I princip har styrelsen därför ingen erinran mot att i föräldrabalken införs en sådan rekommendation. Styrelsen har emellertid den uppfattningen att andra former för spridande av information om aga som ett olämpligt uppfostringsmedel, t. ex. i undervisningen på olika utbildningsnivåer, har en större genomslagskraft.

Skolöverstyrelsen hänvisar till att skollagen innehåller förbud mot kroppslig bestraffning eller kränkande behandling av elev. Enligt läroplanen för grundskolan har skolans personal till uppgift att befordra elevernas fysiska och psykiska hälsa samt främja alla insatser, som syftar till elevernas optimala utveckling, fysiskt, intellektuellt, emotionellt och

socialt. Läroplanens anvisningar för behandlingen av elever berör inte agan som korrekionsmedel utan söker i stället föreslå andra, positiva och personlighetsuppbyggande behandlingsmetoder. Enligt styrelsen kan skolans sätt att se på behandlingen av barn självfallet inte överföras direkt till familjen. Den grundsyn på agan som korrekionsmedel i skolan som styrelsen redovisat bör emellertid väsentligen gälla även vid ställningstagandet till ett stadgande om förbud mot aga av barn. Styrelsen vill dock ifrågasätta om det föreligger praktiska möjligheter att därvid generellt tillämpa ett regelsystem som skolans, i varje fall så rigoröst och obegränsat som angivits i förevarande motioner.

Barnavårdsnämnden i Stockholm anför bl. a. att det är naturligt att ett förhållande som gällt under århundranden, nämligen att föräldrar skulle ha såväl rätt som skyldighet att aga sina barn när det var påkallat ur uppfostringssynpunkt, inte omedelbart förändras därför att man lagstiftar om saken. Alltjämt torde det finnas många människor som anser det naturligt att aga skall förekomma som uppfostringsmedel. Även om man inte har anledning utgå ifrån att ett i lagen infört uttalande mot aga kommer att ha något avgörande inflytande på personer, som gör sig skyldiga till barnmisshandel, är det dock enligt nämndens mening från barnavårdande synpunkt och mot bakgrunden av den diskussion som under senare år förts angående problemet med barnmisshandel angeläget att det i lagen förs in ett klart uttalande mot aga som uppfostringsmedel. Även om det knappast är möjligt att genom lagstiftning närmare reglera barnuppfostringsarbetet anser nämnden att man inte, när det gäller att skydda barnen från kroppsliga övergrepp, bör underlåta att i lagen uttala ett klart avståndstagande beträffande uppfostringsmetoder, som i dag hör historien till. Detta borde enligt nämnden kunna ske genom ett förtydligande tillägg till 6 kap. 3 § FB, av vilket framgår att det vid barns uppfostran inte får tillgripas aga. Nämnden instämmer vidare i motionärernas påstående att ett förbud mot aga skulle kunna utgöra grunden för en på bred basis bedriven informationsverksamhet. Därmed borde enligt nämnden också kunna uppnås en allmänt ändrad inställning bland många föräldrar och vårdnadshavare när det gäller lämpliga former för barnuppfostran.

Gävle kommuns sociala centralnämnd anför att nuvarande lagstiftning ger goda möjligheter att beivra våldshandlingar mot barn. Det är därför tveksamt om det är nödvändigt eller lämpligt att införa det tillägg i 6 kap. 3 § FB som motionärerna föreslår. Även om det under senare år skett en omvärdering, när det gäller agan, måste dock enligt nämnden fortfarande antagas att ett betydande antal föräldrar har kvar de gamla värderingarna. Vidare måste antas att föräldrar med nya värderingar någon gång i hastigt mod tar till lindrigare former av kroppssaga, även om de vanligen har goda relationer till sina barn. Om ett sådant agaförbud, som motionärerna åsyftar, kan bidra till att minska förekomsten av våldshandlingar mot barn, anser nämnden att en lagändring är motiverad. Om ett agaförbud införs i föräldrabalken bör dock enligt nämndens mening inte stadgas någon annan påföljd för brott mot förbudet än den som redan finns i

brottsbalken. Det viktigaste vid barnmisshandel är inte ett utvidgat straffansvar utan att ett omhändertagande av barnet jämlikt 25 § a) BvL kan göras i god tid.

Sociala centralnämnden i Olofström uttalar att nämnden reagerar mycket starkt mot varje form av övergrepp mot barn och har i flera fall ingripit så snart misstanke om barnmisshandel förelegat. Nämnden instämmer i princip med motionärerna om att kroppslig bestraffning ej bör förekomma och anser därför att ett förtydligande tillägg bör kunna göras till 6 kap. 3 § FB om att aga ej må förekomma. Enligt nämnden bör vidare göras en definition om vad ordet aga betyder i lagens mening. Mycket lindriga former av kroppslig tillrättavisning kan sålunda ej vara att hänföra till aga.

Socialdemokratiska kvinnoförbundet framhåller att förbundet under ett flertal år diskuterat hur samhället skall kunna ingripa och vara till hjälp för att förhindra barnmisshandel. Detta har lett fram till ett familjepolitiskt program, där barnens villkor analyseras från olika synpunkter. Förbundet konstaterar att ett lagstadgat förbud mot aga av barn inte är en garanti för att ge barnen kärlek och tillgivenhet. Förbundet anser trots detta, att en av de åtgärder som samhället bör vidta är att i föräldrabalken införa ett klart och otvetydigt förbud mot aga av barn. Förbundet anser också att detta bör utgöra grunden för en brett upplagd informationsverksamhet och ökad föräldraupplysning. Men förbundet vill samtidigt med skärpa hävda, att ett införande av förbud endast har begränsad betydelse och måste kombineras med andra åtgärder. Barnmisshandel liksom många av de störningar som upptäcks hos barn har sin grund i okunnighet från föräldrarnas sida om hur barn fungerar eller varför barnet plötsligt reagerar annorlunda i en viss ålder. Alla människor borde enligt förbundet genomgå en utbildning om barn. Föräldrautbildningen bör sålunda ingå i en samlevnadsundervisning, som börjar redan i grundskolan och gymnasieskolan och lägger grunden för konsten att leva tillsammans med uppväxande människor utan att använda våld. Efter skolgången krävs en intensifierad föräldrautbildning, kompletterad med uppsökande verksamhet, både i samband med att barnet väntas och under barnets vistelse i barnstuga eller framtidens förskola. Förbundet anser att genom en sådan kontinuerlig utbildning ökar insikten om barnens utveckling, behov och relationer med omvärlden. Förbud mot aga av barn, full behovstäckning av barntillsyn, kortare arbetstid per dag för föräldrarna samt vidgad upplysning och undervisning i konsten att uppfostra barn är avgörande faktorer för att komma till rätta med olika former av barnmisshandel.

Folkpartiets kvinnoförbund anför liknande synpunkter beträffande behovet av föräldrautbildning och tillägger att ett speciellt problem i detta sammanhang utgör invandrarföräldrarna. Här måste särskilt stora insatser göras för att informera om vad den svenska lagen säger och skälen till att förbjuda aga. Förbundet ansluter sig till motionärernas uppfattning att förbud mot aga bör införas i föräldrabalken. En effektiv kontroll av efterlevnaden av ett totalförbud mot aga av barn skulle visser-

ligen vara mycket svår att göra. Lagstadgandets huvudsakliga betydelse skulle enligt förbundet därför ligga i den psykologiska effekt som förbundet skulle få på den dryga tredjedel av svenska folket som fortfarande tror att aga är en nödvändig del av barnuppfostran. Anonymitetsskydd för den som anmäler misstanke om brott skulle dock förbättra möjligheterna till kontroll av att lagen efterlevs. Förbundet är övertygat om att en lag som förbjuder aga som barnuppfostringsmedel i förening med en effektiv upplysnings- och utbildningsverksamhet kommer att ge till resultat ett mänskligare samhälle även för barnen.

Centerns kvinnoförbund delar motionärernas farhåga för att den nuvarande betydelsen av 6 kap. 3 § FB kan ge utrymme för olika tolkningar. Dock har förbundet svårt att se att lagtexten ger utrymme för den tolkning som kommit till uttryck i socialstyrelsens råd och anvisningar, där man vänder lagtextens principiella förbud till en tillåtelse av aga när den består av "obetydliga kroppsliga tillrättavisningar". Förbundet delar motionärernas uppfattning att det torde vara ytterst svårt att bedöma var gränsen går mellan aga som kan föranleda straff och handgripliga tillrättavisningar som alltså är tillåtna. Eftersom lagens nuvarande lydelse tydligen ger utrymme för olika tolkningar vill förbundet tillstyrka att formuleringen ändras så att innebörden blir klar och entydig. Förbundet vill också understryka att man i lagstiftningen alltför ensidigt tänkt på de fysiska skadeverkningarna medan man ägnat mindre uppmärksamhet åt psykiska skador. Förbundet är emellertid väl medvetet om att "psykisk aga" är svår att definiera och fastställa och i hög grad beroende av hur enskilda barn reagerar. Den torde inte heller gå att förhindra genom förbud. Även fysisk aga kan vara svår att förhindra genom förbud därför att efterlevnaden av ett sådant förbud är svår att kontrollera. Ett förbud kan dock enligt förbundets mening ha psykologisk effekt. Även Centerns kvinnoförbund understryker det angelägna i en väl utbyggd föräldrautbildning. För att komma till rätta med barnmisshandel behövs enligt förbundets mening inte bara förbud mot aga utan i första hand utbildning av alla föräldrar.

Moderata samlingspartiets kvinnoförbund delar inte de övriga kvinnoförbundens uppfattning att ett förbud mot aga bör införas i föräldrabalken. Förbundet anser visserligen liksom motionärerna att aga av barn som medför fysisk eller psykisk skada inte kan vara godtagbar. Enligt förbundet innebär den lagändring som tillkom år 1966 dock ett faktiskt förbud mot aga av barn, varför förbundet anser att motionärernas hemställan bör avslås till förmån för andra åtgärder att komma till rätta med fall av barnmisshandel. Ett i lagtext klart skrivet förbud mot aga av barn förutsätter också att begreppet definieras, vilket synes förbundet i det närmaste orimligt. Förbundet hävdar vidare att man inte kan komma åt de föräldrar och vårdnadshavare som misshandlar sina barn genom förtydliganden eller skärpningar av lagtexten. Med nuvarande lagstiftning gör de sig redan skyldiga till straffbar handling och blir lagförda i den mån brottet uppdagas. Svårigheterna att komma till rätta med barnmisshandel ligger enligt förbundet snarare i att kunna uppdaga brottet. Förbundet

anser emellertid att det anmälningstvång respektive uppfordran till anmälan som finns stadgat i 93 § BvL är till fyllest. Förbundet kan ävenledes inte tillstyrka en utveckling till fullständigt anonymitetskydd, då detta strider mot kravet på rättstrygghet.

Sveriges socialtjänstemannaförbund påpekar att det synes svårt att bedöma var gränsen går mellan å ena sidan misshandel och å andra sidan obetydliga kroppsliga tillrättavisningar, som ej är att anse som misshandel. Med hänsyn härtill skulle det enligt förbundet vara önskvärt att *dels* få klar definition av begreppet *aga*, *dels* få klart uttalat att varje form av *aga* är förbjuden. Förbundet tillstyrker därför bifall till motionerna.

Riksförbundet Hem och Skola (RHS) delar Moderata samlingspartiets kvinnoförbunds åsikt att den nuvarande lagen ger barnet ett rättsligt skydd mot misshandel och att andra medel än ytterligare skärpning av lagen erfordras för att hjälpa de hem där *aga* och andra former av våld är en realitet. RHS åsyftar förebyggande åtgärder, främst i form av en välplanerad förberedande föräldrautbildning som bör ingå i undervisningen vid alla skolor och på alla åldersstadier. Denna undervisning kunde exempelvis ske inom ramen för ett nytt ämne, familje- eller samlevnadskunskap. RHS hänvisar till att RHS 1970 skrivit till Kungl. Maj:t och begärt införandet i skolan av sådant ämne. I det förebyggande arbetet måste enligt RHS flera samhällsinstitutioner engageras. Det gäller mödravårds- och barnvårdscentraler liksom barnstugor inom vilkas verksamhet både de blivande och nyblivna föräldrarna med särskild inriktning på barnet kan bibringas kunskap och förståelse för föräldrauppgiften. I detta sammanhang får RHS också framhålla HoS-rörelsens viktiga uppgift att medverka vid föräldrautbildning. Barnvårdsnämnderna har, framhåller RHS, numera större befogenheter då det gäller att åtgärda missförhållanden inom hemmet. De bör därvid samarbeta med skolan och polisen. På många håll har också en försöksverksamhet kommit i gång med ett sådant samarbete. Även den psykiska barna- och ungdomsvården (PBU) har sin självklara roll i sammanhanget. RHS vill slutligen framhålla vikten av ett garanterat anonymitetskydd vid anmälan av barnmisshandel. Ett sådant skydd är enligt RHS:s mening en förutsättning för att samhället skall kunna vidta lämpliga åtgärder.

Utskottet

I detta betänkande behandlas två motioner med yrkanden som syftar till att i 6 kap. föräldrabalken (FB) skall införas en bestämmelse om förbud mot "aga".

Ända fram till början av detta århundrade torde det inte ha varit ovanligt att såväl vuxna som barn utsattes för svårare kroppsliga bestraffningar. Som exempel på vuxna som kunde bli utsatta för sådana bestraffningar må nämnas fångar, militärer, tjänstefolk och arbetare. Även sedan kroppsliga bestraffningar av vuxna försvunnit ansågs det länge inte bara acceptabelt utan i vissa fall också nödvändigt att gentemot barn använda kroppslig bestraffning såsom disciplinär åtgärd. I skolorna

förekom sålunda ännu under de första decennierna av 1900-talet kroppslig bestraffning i betydande omfattning. Skolagan kom dock att successivt avskaffas. Kroppslig bestraffning och sårande eller kränkande behandling av elever förbjöds år 1918 i högre folkskolor och kommunala högre skolor samt år 1928 i de allmänna läroverken. Det dröjde dock ända fram till år 1958 innan motsvarande förbud infördes i folkskolan. Förhållandena i skolorna torde ha återspeglat den allmänna opinionens inställning till kroppsliga bestraffningar av minderåriga. Det finns all anledning att tro att situationen varit densamma i hemmen som den varit i skolorna. När det gällde föräldrars rätt att kroppsligt bestraffa sina barn hade denna sitt stöd i 4 § i 1920 års lag om barn i äktenskap där det stadgades att föräldrarna, om det för barnets uppfostran var nödigt, ägde tukta barnet på det sätt som med hänsyn till barnets ålder och övriga omständigheter fick anses lämpligt. Vid tillkomsten år 1949 av FB infördes en motsvarande bestämmelse i 6 kap. 3 §, som reglerar föräldrarnas uppsiktsskyldighet över barnen. För att utmärka att alla kraftiga former av kroppslig bestraffning om möjligt borde undvikas utbyttes dock ordet tukta mot tillrättavisa. Beträffande stadgandets exakta ordalydelse hänvisar utskottet till vad som anförs i det föregående (s. 4). Det förtjänar enligt utskottets mening att understrykas att lagstiftarna således ännu så sent som år 1949 inte ansåg det möjligt att helt och hållet rycka undan den rättsliga grundvalen för en av föräldrarna utövad kroppsaga och att likställa sådan med rättsstridig misshandel. Anmärkas bör vidare att vid denna tidpunkt den särskilda straffrihetsgrunden i 14 kap. 16 § strafflagen (SL) fortfarande gällde. För den händelse någon under utövning av laga rättighet att "aga" den som stod under hans lydnad tillfogade denne skada som var ringa, kunde han sålunda enligt detta lagrum inte fällas till ansvar för sitt handlande. Först efter det att man under 1950-talet börjat allmänt uppmärksamma att småbarn inte sällan utsattes för svår kroppslig misshandel upphävdes år 1957 bestämmelsen i 14 kap. 16 § SL.

Allt fler uppdagade fall av allvarlig barnmisshandel, varav några med barnets död som följd, ledde till att medicinalstyrelsen efter hemställan från riksdagens sida år 1965 fick i uppdrag att göra en utredning om barnmisshandel. Samtidigt lades i en departementspromemoria fram förslag till lagändringar. I proposition påföljande år framlades förslag *dels* till viss omformulering av 6 kap. 3 § FB varigenom infördes ett uttryckligt förbud att för barnets tillrättavisande använda olämpliga uppfostringsmedel, *dels* till komplettering av 93 § barnvårdslagen (BvL) med en rekommendation att den som får kännedom om barnmisshandel bör anmäla detta till barnvårdsnämnden.

Såsom framgår av det föregående (s. 8) fann första lagutskottet i sitt av riksdagen godkända utlåtande att den i propositionen föreslagna lydelsen av 6 kap. 3 § FB inte hade det innehåll som bestämmelsen enligt utskottets mening borde ha. Utskottet ansåg att i fortsättningen inga andra stadganden än brottsbalkens skulle äga tillämpning vid bedömandet av om kroppsaga skulle anses rättsenlig. Stadgandet i 6 kap. 3 § FB borde

därför utformas så, att den straffrihetsgrund som aganderätten kunde innebära helt utmönstrades. I utskottets förslag kom lagtexten endast att behandla föräldrarnas uppsiktsskyldighet, och den innehöll inte något om tillrättavisande och uppfostringsmedel. I anledning av motionsyrkanden om att ett uttryckligt förbud mot aga skulle införas i lagtexten förklarade utskottet att det ej torde böra ifrågakomma att även obetydliga tillrättavisningar genom lagstiftning skulle förklaras rättsstridiga. Motionens yrkandena avstyrktes därför. Den föreslagna ändringen av 93 § BvL tillstyrktes av utskottet.

Det till medicinalstyrelsen år 1965 givna utredningsuppdraget fullföljdes genom att socialstyrelsen år 1969 redovisade en utredning om barnmisshandel. På grundval av denna utredning utfärdade socialstyrelsen år 1970 råd och anvisningar beträffande åtgärder mot misshandel av barn.

I motionerna hävdas att 1966 års lagändring ej helt slagit igenom hos allmänheten. Det påpekas också att det kan vara svårt att i lagen utläsa att förbud mot aga råder. Motionärerna menar därför att ett klart och otvetydigt förbud mot aga bör införas i FB. I motionen 1972:434 framhålls också att man för att komma till rätta med barnmisshandelsproblemet måste ha en ökad informationsverksamhet och en utbyggd föräldrautbildning.

Utskottet vill till en början anmärka att innebörden av ordet "aga" inte är helt entydig. Av uttalanden i tidigare lagstiftningsärenden och av remissyttrandena i detta ärende framgår att det föreligger skilda tolkningar av uttrycket "aga". Vissa instanser tolkar in i aga även sådana fysiska tillrättavisningar som är av så lindrig karaktär att de inte kan omfattas av rekvisiten för misshandel, medan andra med aga synes avse endast sådan handling som är straffbar enligt brottsbalkens bestämmelser om misshandel.

Utövas någon form av våld mot barn är det efter 1966 års lagändring uteslutande brottsbalkens bestämmelse om misshandel och andra brott mot liv, hälsa, frihet och frid samt dess regler om nödsituationer som kan läggas till grund för bedömningen huruvida den företagna handlingen kan anses som rättsenlig. Något stöd för att föräldrar eller annan vårdnadshavare skulle äga rätt att använda handgriplig tillrättavisning som eljest ej är tillåten finns inte längre i FB. I 6 kap. 3 § FB föreskrivs nu endast att föräldrarna skall utöva den uppsikt över barnet som är erforderlig med hänsyn till barnets ålder och övriga omständigheter.

Huruvida ett fysiskt ingripande skall kunna anses som rättsenligt torde enligt utskottets mening många gånger vara svårt för vårdnadshavaren att avgöra. I den mån det fysiska ingripandet går ut på att hindra barn från att utöva skadegörelse eller att själva råka illa ut måste det anses som tillåtet och kanske t. o. m. nödvändigt. Vårdnadshavaren är ju skyldig att ingripa. I den mån avsikten är att genom fysiskt ingrepp utöva bestraffning ligger saken annorlunda till. Här torde med hänsyn till brottsbalkens definition på misshandel endast helt svaga fysiska ingrepp vara tillåtna. Uppenbart är emellertid att varje vårdnadshavare som använder sig av kroppslig tillrättavisning löper risk att göra sig skyldig till

ett lagbrott.

I vilken utsträckning kroppslig bestraffning används som disciplinär åtgärd i hemmen saknar utskottet närmare kännedom om. Den i motionen 1972:434 åberopade SIFO-undersökningen visar endast att 61 procent av de tillfrågade uppgett sig veta att lagstiftningen förbjuder "aga", medan 11 procent trott att lagen tillåter "aga" av barn. Utskottet anser sig dock kunna utgå från att kroppslig tillrättavisning ännu används som ett hjälpmedel vid barnens uppfostran. Mot bakgrund av vad utskottet ovan anfört om utvecklingen på detta område kan detta förhållande inte anses förvånande. Det synes utskottet med hänsyn härtill nödvändigt att åtgärder vidtas i syfte att söka undanröja de olämpliga uppfostringsmetoder som sålunda alltjämt är i bruk. Uppenbart måste man få en attitydförändring till stånd hos föräldrarna. Även om det, såsom utskottet ovan påpekat, föreligger nödsituationer där ett fysiskt ingripande mot barn knappast går att undvika så bör likväl allt användande av våld motarbetas. Utskottet vill understryka att samhällets strävan måste vara att söka förmå föräldrar och andra vårdare att inte använda några som helst kroppsliga tillrättavisningar som uppfostringsmedel.

Med hänsyn till att barnen redan åtnjuter ett rättsligt skydd mot fysiska övergrepp anser utskottet att i första hand andra åtgärder än lagstiftning bör vidtas. En brett upplagd informationsverksamhet med bl. a. anlitande av massmedia torde härvid närmast komma i fråga. Enligt vad utskottet erfarit planerar socialstyrelsen en sådan informationskampanj. Utskottet finner det angeläget att denna snarast kommer till stånd.

En annan väg på vilken man skulle kunna nå föräldrarna med information och råd är via barnvårdscentralerna. Detta förutsätter emellertid en god kontakt mellan barnvårdscentralerna och barnfamiljerna. Framför allt i samband med att familjerna flyttar förlorar barnvårdscentralen dock ofta kontakten med dessa. Enligt utskottets mening bör därför undersökas vad som kan göras för att öka barnvårdscentralernas möjlighet att nå barnfamiljerna. Barnvårdscentralerna äger redan nu goda möjligheter att verka för att förebygga skadlig behandling av barn. Det skulle emellertid enligt utskottets mening vara värdefullt om barnvårdscentralerna även hade möjligheter att ge föräldrar råd och bistånd i uppfostringsfrågor. I detta syfte pågår för närvarande en försöksverksamhet i socialstyrelsens regi. Om denna ger goda resultat utgår utskottet från att verksamheten byggs ut.

Utskottet kan vidare ansluta sig till vad som i motionen 1972:434 och även i flera remissvar anförts om behovet av en vidgad föräldrautbildning. Enligt utskottets mening torde en sådan utbildning få stor betydelse för en ändrad inställning till barnens uppfostran.

I detta sammanhang vill utskottet framhålla att den av utskottet sålunda förordade informationsverksamheten och utbildningen inte enbart får inrikta sig på att förebygga kroppslig misshandel. Lika angeläget finner utskottet det vara att det beaktas att även psykisk

misshandel förekommer. Denna är ofta mer svåråtkomlig och har delvis kommit i skymundan av de allvarliga fallen av fysisk misshandel. Inte heller torde det finnas tillräckliga insikter om vilka skadeverkningar den psykiska misshandeln kan åstadkomma.

Vad utskottet sålunda anfört bör ges Kungl. Maj:t till känna.

Utskottet återkommer därefter till frågan om lagstiftningsåtgärder är erforderliga. Såsom bl. a. hovrätten över Skåne och Blekinge samt socialstyrelsen framhållit bör det inte komma i fråga att i FB införa ett straffsanktionerat förbud mot kroppsliga tillrättavisningar, som innebär att vissa handlingar som begås av vårdnadshavare skall medföra straff trots att de inte är straffbara när de begås av annan. Det föreligger inte heller behov av att straffbelägga andra handlingar än sådana som kan föranleda ansvar enligt bestämmelserna i brottsbalken.

Utskottet anser att det däremot skulle kunna vara av värde bl. a. från opinionspåverkande synpunkt om i FB infördes en inte straffsanktionerad bestämmelse som ger ett klart och otvetydigt uttryck för den under senare år ändrade inställningen i fråga om kroppsliga tillrättavisningar av barn. Skall därvid uttrycket äga införas i lagtexten måste detta med hänsyn till vad utskottet i det föregående anfört om dess innebörd ges en entydig definition. Enligt utskottets mening bör 6 kap. 3 § FB bli föremål för en närmare översyn.

Vid denna översyn bör vidare undersökas möjligheterna att i FB införa bestämmelser som tydligare än de nu gällande ger uttryck för samhällets syn på den psykiska omvårdnad som föräldrarna bör bereda sina barn. I fråga om vårdnadshavarens skyldigheter föreskrivs nu endast, att föräldrarna skall sörja för barnets person och ge det sorgfälligt utbildning samt att de skall ha uppsikt över barnet. Dessa bestämmelser hänför sig närmast till den materiella omvårdnaden av barnet. Anmärkas bör att endast på ett ställe i 6 kap., nämligen i 7 §, som reglerar vem som skall tilldömas vårdnaden av barnet, om föräldrarna lever åtskilda, används uttrycket "barnets bästa". Hovrätten över Skåne och Blekinge har i syfte att understryka de positiva krav som bör ställas på vårdnaden om barn föreslagit att till 6 kap. 3 § fogas en bestämmelse av innebörd att "föräldrarna städse skall iaktta barnets bästa, ge det trygghet och ett gott föredöme". Enligt utskottets mening bör emellertid även annan utformning av den ifrågasatta bestämmelsen prövas.

På grund av det anförda tillstyrker utskottet att riksdagen i anledning av motionerna hos Kungl. Maj:t hemställer om översyn av 6 kap. FB i nu berörda delar.

Utskottet hemställer

att riksdagen i anledning av motionerna 1972:19 och 1972:434 i skrivelse till Kungl. Maj:t

1. hemställer om översyn av 6 kap. FB i av utskottet berörda delar, och
2. ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört om behovet av information och utbildning i barnuppfostringsfrågor.

Stockholm den 7 december 1972

På lagutskottets vägnar

DANIEL WIKLUND

Närvarande: herrar Wiklund i Stockholm (fp), Svedberg (s), Svanström (c), Sundelin (s), fröken Anderson i Lerum (s), herrar Lidgard (m), Hammarberg (s), Börjesson i Falköping (c), Sjöholm (fp), fru Lundblad (s), herrar Andersson i Södertälje (s), Winberg (m), Israelsson (vpk), Olsson i Sundsvall (c) och fru Nilsson i Sunne (s).

Särskilt yttrande.

av herr Sjöholm (fp), som anför:

Behandlingen av detta utskottsärende har i hög grad försvårats av bristen på en godtagen definition av begreppet aga. Detta har medfört att utskottet använt agabegreppet utan att ha bildat sig en uppfattning om vad begreppet innebär. Detta har i sin tur medfört att utskottets behandling av motionerna saknar fasthet och stringens.

I en av socialstyrelsen utförd utredning – återgiven i nr 9 i skriftserien "Socialstyrelsen redovisar" – anföres bl. a. att "det icke kan anses bestå någon aganderätt i vedertagen mening, om man med aga menar en handling som normalt är att betrakta som misshandel eller olaga tvång men som är rättsenlig då den företags i uppfostringssyfte mot de egna barnen". Enligt min mening är detta en klar och riktig begreppsbestämning, och det var aga i denna mening som förbjöds genom 1966 års lagändring. Den motion jag väckt, 1972:19, innebär ingenting annat än att jag yrkade att innebörden av denna lagändring skulle komma till klart uttryck i lagtexten, vilket nu icke är fallet. Någon utökning av det straffbara området har jag icke påyrkat. Jag vill framhålla detta eftersom utskottsbetänkandet sannolikt förmedlar ett intryck av att så skulle vara förhållandet.

Den andra motion som behandlas i detta betänkande – 1972:434 – synes förorda en utvidgning av det straffsanktionerade agabegreppet till att avse också mindre handgripliga tillrättavisningar. Detta skulle innebära att barnens fysiska integritet skulle komma att åtnjuta ett starkare skydd än vuxna personers, något som ingalunda kan anses vara orimligt

utan snarare sunt och riktigt. Det torde emellertid komma att ställa sig svårt att vinna mera allmänt gehör för ett förslag att ett lätt slag på fingrarna eller ett lätt nyp i örat skulle kriminaliseras och förskylla straff. Det synes därför vara av väsentlig vikt att begreppet aga preciseras enligt den formulering som ovan återgivits och att ett uttryckligt förbud mot aga i denna mening införes i föräldrabalken. Då utskottet emellertid urakllåtit att, för sitt eget behov och för att möjliggöra för läsarna av betänkandet att fatta dess innersta innebörd, precisera i vilken mening utskottet använt begreppet aga synes det alltjämt vara ovisst vilken ställning utskottsrepresentanterna tagit till yrkandet i motionen 1972:19.